

ΠΑΠΕΠΣΤΗΜΟΙ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
 ΤΟΜΕΑΣ ΦΛΟΣΟΦΙΑΣ
 ΔΙΕΤΟΣ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΛΟΣΟΦΙΑΣ
 ΑΝ.ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

ΕΥΡΩΠΑΪΚΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ

Καὶ τώρα δὲ φέρωμεν μερικὰ εὐρωπαϊκὰ παραδείγματα, τὰ σπουδαιότερα καὶ τυπικώτερα τῶν γεωτέρων χρόνων, οἱ δποῖοι κυρίως μᾶς ἐνδιαφέρουν ἀμέσως. Τὸ κλασικώτερον παράδειγμα εἶνε βεβαίως ἡ μεγάλη γαλλικὴ ἐπανάστασις, (1789), κατὰ τὴν δποίαν ἡ γαλλικὴ μπουρζούζια, στηριζόμενη ἐπὶ τῶν χωρικῶν καὶ τῶν ἐργατικῶν τάξεων, ἀνέτρεψε τὴν ἀριστοκρατίαν. Τὸ αὐτὸν εἶχε συμβῇ εἰς τὴν Ἀγγλίαν πολὺ ἐνωρίτερον.

Δευτέρα γαλλικὴ ἐπανάστασις ἀστικοῦ χαρακτῆρος εἶναι ἡ ἐπανάστασις τοῦ Ἰουλίου (1830) κατὰ τὴν δποίαν καὶ πάλιν ἡ μπουρζούζια μὲ τὴν βοήθειαν ἐγγοεῖται τῶν ἐργατικῶν τάξεων ἀπεδίωξαν τοὺς ἀριστοκράτας Βουρβόνας ἐπιστρέψαντας ἐν τῷ μεταξύ τῇ βοήθειᾳ τῆς εὐρωπαϊκῆς ἀριστοκρατίας. Καὶ ἡ ἐπανάστασις τοῦ Φεβρουαρίου (1848) ἔφερε καθαρῶς ἀστικὸν χαρακτῆρα, μὲ μόνην τὴν διαφορὰν δτι ἐδῶ ἡ μικρὰ καὶ ἐν μέρει ἡ μεσαία μπουρζούζια μὲ τὴν βοήθειαν πάντοτε τῶν προλεταρίων, ἔξεδίωξε τὸν ἀντιπρόσωπον τῆς μεγάλης τραπεζικῆς μπουρζουάζιας Λουδοβίκου Φλιππού. (Οἱ ἀριστοκράται καὶ δὲ κλῆρος ἔμειναν οὐδέτεροι.) "Όλα λοιπὸν τὰ κινήματα αὐτὰ ἔφερον καθαρῶς μπουρζουάζικὸν χαρακτῆρα. Τουναγτλού αἱ στάσεις τοῦ 1834, ἡ ἐπανάστασις τοῦ Ἰουνίου (1848) καὶ ἡ περιβόητος κοι-

μοῦνα (1871) ήσαν καθαρῶς προλεταρικά κινήματα, διευθυγδρενά κατά τοῦ ἀστικοῦ καθεστώτος ἐν γένει.

Ἐγ Γερμανίᾳ μπουρζουαζίκη ἐπανάστασις κατά τοῦ ἀριστοκρατικοῦ καθεστώτος ἔξερράγη τὸ 1848, ως ἀντίκτυπος τῆς Φεβρουαριανῆς ἐπαγαστάσεως τῶν Παρισίων. Τὸ αὐτὸ συγένη ταυτοχρόνως καὶ ἐν Αὐστρίᾳ, δπου δ πολὺς Μέττεργιχ, δ σύλος τῆς εύρωπαικῆς ἀριστοκρατίας μόλις διέσωσε τὴν ζωὴν του φεύγων αἰσχρῶς τὴν μῆνιν τοῦ ἀποστατήσαντος λαοῦ.

Τὸ ίδιον καὶ εἰς τὰ διάφορα κρατίδια τῆς Ἰταλίας ἔξερράγη ἀστικὴ ἐπανάστασις κατά τοῦ ἀριστοκρατικοῦ καθεστώτος, πρὸς ἔξασφάλισιν πολιτικῆς ἐλευθερίας. Ἀν καὶ μετ' ὅλιγον εἰς τὰ κράτη αὐτὰ ἐπῆλθεν ἀριστοκρατικὴ ἀντίθεσις, ἐν τούτοις τὰ πρώτα βήματα πρὸς πολιτικὴν ἀπελευθέρωσιν εἶχον γίνει, βαθμηδόν δὲ ἐγνοεῖται, ἔξασφάλισθη πλήρης πολιτικὴ ἐλευθερία. Καὶ ἡ σημερινὴ ρωσσίκη ἐπαγάστασις εἶναι ἐπίσης ἐπαγάστασις τῆς μπουρζουαζίας καὶ τῶν προλεταρίων κατά τοῦ ἀριστοκρατικοῦ καθεστώτος. Δυστυχῶς μεταξὺ τῶν ρώσων προλεταρίων καὶ τῶν ἀστῶν, μέχρι τοῦδε τούλαχιστου, δὲν ὑπῆρχεν ἡ ἀπαιτούμενη σύμπνοια πρὸς εὔκολωτέραν καταπολέμησιν τῆς ἀριστοκρατίας καὶ πλήρη ἔξασφάλισιν ἀστικοῦ συντάγματος. Καὶ τοῦτο διότι οἱ ρώσσοι προλετάριοι, ἔχοντες ὑπ' ὅψιν τὸν ἀδιάλλακτον ἀγῶνα τῶν εὐρωπαίων συναδέλφων των κατά τῆς μπουρζουαζίας, ἔθεώρουν καλὸν γὰρ ἐπιτίθενται ὅχι μόνον κατά τῆς ἀριστοκρατίας, ἀλλὰ καὶ κατά τῆς «δολίου μπουρζοαζίας», ἐτοιμαζομένης γὰρ διαδεχθῆ τὴν ἀριστοκρατίαν εἰς τὴν «ἐκμετάλλευσιν τοῦ ἔργατικοῦ λαοῦ». Οἱ ρώσσοι προλετάριοι προφανῶς ἐνόμιζαν δτὶ εἰμποροῦν δι' ἐνδεικτικούς γάρ την τοιαύτην ἀλμάταν ἡ ἔξελιξις δὲν κάμει καὶ δτὶ προσωρινῇ συμμαχίᾳ μὲ τὴν μπουρζουαζίαν εἶναι ἀναπόφευκτος, ἐνόσφι γένεσταται τὸ ἀριστοκρατικὸν καθεστώς.

Δυστυχῶς ἡ τοιαύτη ἔχθρική στάσις τῶν ἔργατῶν ἐ-

φύχρανε φυσικά τοὺς ρώσους ἀστούς καὶ θλάττωσε τὴν γενικὴν ἔντασιν τῆς ἐπαγανατάσεως κατὰ τοῦ ἀριστοκρατικοῦ καθεστώτος. Εἰς τοῦτο ἄλλως τε πλὴν τούτου συγέτειναν καὶ ἄλλαι αἰτίαι, τὰς δόποιας δὲν εἶναι ἐδῶ δικαίως τόπος γὰρ ἀγαφέρω. "Οπως καὶ ἀν ἔχη, ἐπιστροφή εἰς τὴν πρώην ἀριστοκρατικὴν ἀπολυταρχίαν εἶναι πλέον εἰς τὴν Ρωσίαν ἀδύνατος, βαθύτερον δὲ θά δέξασφαλισθῇ καὶ στερεωθῇ πλήρης πολιτικὴ ἐλευθερία εἰς αὐτὴν. Ἐν γένει τοὺς λαοὺς τῆς γῆς, ἀναλόγως τοῦ σταδίου τῆς ἀναπτύξεως, εἰς τὸ δόποιον εὑρίσκονται, εἰμποροῦμε γὰρ τοὺς χωρίσωμεν εἰς τὰς ἑξῆς κατηγορίας: 1) Τοὺς λαούς, οἵ δόποιοι εὑρίσκονται ἀκόμη εἰς τὸ γεωργικὸν (φεουδάλο-ἀριστοκρατικὸν) στάδιον τῆς ἀναπτύξεως τῶν, καὶ ἐπομένως στενάζονται ὑπὸ τὴν ἀπόλυτον μοναρχίαν. Ἐδῶ ἀνήκουν δλα σχεδὸν τὰ ἀσιατικὰ κράτη. Μερικὰ ἔξι αὐτῶν ἀρχίζουν γὰρ δεικνύουν τὰ πρῶτα σημεῖα ἐγκαθιδρύσεως ἀστικοῦ καθεστώτος, καθὼς ἡ Περσία λ. χ. Καὶ ἡ Τουρκία εὑρίσκεται ἀναμφιβόλως εἰς τὰς παραπομόδιες σπουδαίων ἀστικῶν μεταρρυθμίσεων. Τὸ ίδιον δύναται γὰρ λεχθῆ καὶ περὶ Κίνας. Καὶ τὰ λοιπὰ ἐναπομείναντα ἀπολυταρχικὰ κράτη δὲν θά βραδύνουν ἐννοεῖται νὰ ἀκολουθήσουν τὴν ίδιαν δδόγη, δπως σωθοῦν ἀπὸ τὴν πολιτικὴν καὶ οἰκονομικὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν ἄλλων. Εἰς τὴν δευτέραν κατηγορίαν πρέπει γὰρ κατατάξωμεν τὰ κράτη ἐκεῖνα, εἰς τὰ δόποια δὲν καὶ ἀνεπτύχθη ἴσχυρὰ βιομηχανία καὶ ἐπομένως πολυπληθής ἀστικὴ τάξις, ἐν τούτοις διατηροῦν ἀκόμη ἴσχυρὰ φεουδαλικὰ στοιχεῖα, παλίοντα σπουδαῖον πολιτικὸν ρόλον" (μογαρχικὸν σύγταγμα) ἐδῶ καρίως ἀνήκουν: "Ιαπωνία, Ρωσία καὶ ἐν μέρει Αὐστρία καὶ Γερμανία (ἰδίως Πρωσία). Εἰς τὴν τρίτην κατηγορίαν ὑπάγονται αἱ χώραι, εἰς τὰς δόποιας ἡ μπουρζουαζία ἀναμφιβόλως ἀποτελεῖ τὴν ἴσχυροτέραν τάξιν, ἔχουσα σχεδὸν τὰ πάντα εἰς τὰς χεῖρας της, ἡ ἀριστοκρατία δὲ δπου σώζεται ἀκόμη, διατρέχει τὴν τελευταίαν φάσιν τῆς ὑπάρξεως της. (Κοινοβουλευτισμὸς ὑπεύθυνον ὑπουργεῖον). Εἰς τὴν τρίτην αὐτὴν κατηγορίαν ἀνήκουν δλα τὰ λοιπὰ πολιτισμένα κράτη Εύ-

ρώπης καὶ Ἀμερικῆς. Μεταξύ αὐτῶν ὑπάρχουν μερικὰ εἰς τὰ δποῖα, διὰ διαφόρους τοπικοὺς λόγους, δὲν ὑπάρχει πλέον καθόλου ἀριστοχρατία! Επομένως εἰμποροῦν γὰρ θεωρηθοῦν ως καθαυτὸ μπουρζοαζικὰ κράτη. Εδῶ ἀνήκουν ἐκτὸς τῶν δημοκρατιῶν τῆς Ἀμερικῆς καὶ μερικῶν ἀγγλικῶν ἀποικιῶν, τὰ κράτη τοῦ Αἴμου μὲ τὴν Εὔλαδα ἐπὶ κεφαλῆς!

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΟΥ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ
ΕΡΤΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΔΕΟΛΟΓΙΑΣ
ΔΙΕΤΟΝΤΗΣ: ΑΝ.ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΣΟΦΟΣ

ΠΑΠΕΠΣΤΗΜΟΙ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
 ΤΟΜΕΑΣ ΦΛΟΣΟΦΙΑΣ
 ΔΙΡΗΓΓΗΝΗΣ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΛΟΣΟΦΙΑΣ
 ΑΝ.ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ

Ἐπὶ τέλους ἐφθάσαμεν εἰς τὸ σπουδαιότερον διὸ ἡμᾶς μέρος τοῦ βιβλίου, τὸ ὅποιον θίγει τὴν ιστορίαν τοῦ ἔθνους μας, ἐξηγεῖ τὴν κατάστασιν τῆς κοινωνίας μας. Τὴν ἀνάλυσιν πρέπει νὰ ἀρχίσωμεν ἀπὸ τὸ Βυζάντιον, μὲ τὸ ὅποιον κυρίως ἔχομε τὰς περισσοτέρας ιστορικὰς σχέσεις καὶ τὴν μεγαλειτέραν ψυχολογικὴν συγγένειαν. Τὸ ήτο τὸ Βυζάντιον ὑπὸ κοινωνιολογικὴν ἐποψίην καὶ εἰς ποῖον στάδιον ἀγαπτύξεως εὑρίσκετο — δὲν εἶνε πιστεύω δύσκολον νὰ ἐννοήσῃ κανεὶς. Τὸ Βυζάντιον, ὡς δλα τὰ κράτη τῆς ἐποχῆς του, ἥτο καθαρῶς φεουδαλό — ἀριστοκρατικὸν κατασκευασμόν: ἔφερεν, ἐννοεῖται, δλα τὰ τυπικὰ γυωρίσματα ἀριστοκρατικοῦ κράτους: πολεμικὸν μέγος, κατακτητικὸς δριμὸς, ἀπολυταρχικὸν συγκεντρωτικὸν πολίτευμα, θεοκρατικὸν πνεῦμα. Τὰ δυναστικὰ συμφέροντα εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν ὁ κλῆρος πιστὸς σύμμαχος καὶ εὐλογητής τοῦ καθεστώτος. Ο λαὸς ἐστερημένος πολιτικῶν ἐλευθεριῶν καὶ ἔθνικῆς σηγειδήσεως, ὑπὸ τὴν σημερινὴν σημασίαν τῆς λέξεως. Τὰ γράμματα καὶ ἡ ἐπιστήμη στάσιμα, ἔμπλεα σχολαστικοῦ ρητορικοῦ πνεύματος. Τὸ κράτος, ὑφιστάμενον εἰς ἐποχὴν κατ' ἔξοχὴν κατακτητικὴν, διαρκῶς προσεβάλλετο ὑπὸ ἔνων φυλῶν φεουδαλο-κατακτητικῆς φύσεως, κατέβαλλε δὲ μιεγάλας προσπαθείας, δπως ἀποκρούει τοὺς ἔχθρους

καὶ διατηρῇ τὴν ὑπαρξίην του. Τοὺς ἡττημένους ἀντιπάλους προσεπάθει νὰ ὑποτάξῃ, τὴν μὲν δυνατέραν των τάξιν ὡς ξ-πὶ τὸ πλεῖστον ἀφομοιῶγον τὸν δὲ κατώτερον λαὸν μετατρέ-πον εἰς γεωργικὸν, ἐργατικὸν καὶ οὐχὶ σπανίως στρατιωτι-κὸν ὑλικὸν· ἀλλ’ οἱ ἔχθροι δλογέντες ἐγίγνοντο φοβερώτεροι, σο-δαρῶς πλέον ἀπειλοῦντες αὐτὴν τὴν ὑπαρξίην τοῦ ἐξασθενή-σαντος κράτους. Τὸ μοιραῖον τέλος ἦτο ἀναπόφευκτον καὶ μετὰ ἡρωϊκὴν ἀντίστασιν τὰ τελευταῖα λείψανα τοῦ ἀριστο-κρατικοῦ Βυζαντίου ὑπέκυψαν εἰς τὸν δῆμον καὶ τὸ πολε-μικό.. μένος νέου ἀκαταμαχήτου ἔχθρού — τῶν Τούρκων. Ὁλον σχεδὸν τὸ πρώην ἀπέραντον Βυζαντίον μὲ τὸν ἀρ-χεταὶ ποικίλον ἥδη ἐσωτερικὸν πληθυσμὸν του ὑπετάγη εἰς τοὺς νέους ἄρχοντας. Ἐδῶ διακόπτεται ἀποτόμως ἡ περαι-τέρω δμαλὴ ἐξέλιξις τοῦ ἐλληνικοῦ Βυζαντίου, ὡς ἀνεξαρ-τῆτου ἀριστοκρατικοῦ κράτους, καὶ ἀρχίζει γένα περίοδος ἀ-νωμάλου βίου, περιπλέξασα καὶ παραμορφώσασα τὴν περαι-τέρω ἐξέλιξιν τοῦ ἐλληνικοῦ θίνους.

Διὰ νὰ καταλάβωμεν καὶ τὴν περαιτέρω ἀνώμαλον ἐξέλιξιν τοῦ ὑποταγέντος θίνους καὶ τὰ σημερινὰ αὐτῆς ἀ-ποτελέσματα, δὲν θὰ ἥτο ἵσως ἀσκοπον γὰρ ὑποδείξωμεν ποία θὰ ἥτο ἡ δμαλὴ ἐξέλιξις τοῦ Βυζαντιγοῦ κράτους, ἐὰν δὲν ὑπετάσσετο εἰς τοὺς Τούρκους ἀλλὰ τουγαντίον ὑπέτασσεν αὐτοὺς, δπως προηγουμένως ἀλλας φυλάς καὶ κατώρθωνεν μέχρι σήμερον γὰρ διαφυλάξῃ τὴν ἀνεξάρτητον ὑπαρξίην των. Κατ’ ἀναλογίαν μὲ τὰ ἀλλα ἀριστοκρατικὰ εὐρωπαϊκὰ κρά-τη μὲ ποικίλον ἐσωτερικὸν πληθυσμὸν, θὰ συνέδαινε περί-που τὸ ἐξῆς: Τὸ ἀπολυταρχικὸν συγχεντρωτικὸν σύστημα θὰ ἐτελοιοποιεῖτο βαθμηδὸν εἰς τεράστιον γραφειοκρατικὸν μηχανισμὸν διοικήσεως, εύρισκομένης καθ’ δλοχληρίαν εἰς τὰς χεῖρας τῆς χυριαρχούσης ἀριστοκρατίας, ἡ δποία ἔχου-σα συγάμα καὶ τὰς γαλας εἰς τὰς χεῖρας της, θὰ ἀπήλαυεν δλωγ τῶν ἀγαθῶν ὑλικῶν καὶ ἥθικῶν, ὑπὸ τὴν εὐλογίαν πάντοτε τοῦ κλήρου καὶ τῆς θρησκείας: Τὰ λοιπὰ ἀστικὰ καὶ ἐργατικὰ στοιχεῖα τοῦ κράτους, ἐλληνικὰ καὶ μὴ, στε-ρούμενα οἷασδήποτε πολιτικῆς ἐλευθερίας καὶ πιεζόμενα ὑ-

πὸ τοῦ ἀριστοκρατικοῦ καθεστώτος, δὲν θὰ διέκειντο διόλου φιλικῶς πρὸς αὐτὸν, διαρχῶς δὲ θὰ ἔτεινον γὰρ ἀποσείσωσιν τὸν ζυγὸν αὐτοῦ, εὐθὺς ως ἐνισχύοντο οἰκονομικῶς καὶ κοινωνικῶς μὲ τὴν ἀναπτυξίν τῆς βιομηχανίας.

Ἡ ἀγατροπή τῆς ἀριστοκρατίας θὰ ἐπήρχετο δταν δλα τὰ ἀστικὰ στοιχεῖα τοῦ κράτους, δνευ διακρίσεως φύλου καὶ θρησκείας, ἀνεπτυγμένα πλέον οἰκονομικῶς καὶ κοινωνικῶς, συνησπισμένα καὶ στηριζόμενα ἐπὶ τῶν ἐργατικῶν τάξεων, ἐχήρυττον κατ' αὐτῆς πολιτικὴν ἐπαγάστασιν πρὸς ἐγκαθίδρυσιν πολιτικῆς ἐλευθερίας καὶ ἀντιπροσωπείας τοῦ λαοῦ. Μετὰ τὴν ἔξασφάλισιν ἀστικῶν ἐλευθεριῶν θὰ ἥρχετο γέα περίοδος φυλετικῆς καὶ ἔθνικῆς συνειδήσεως τῶν δαφόρων φυλῶν καὶ τάσεως πολιτικοῦ χωρισμοῦ ἢ αὐτονομίας. Αἱ φυλετικαὶ διαφοραὶ θὰ ἐκαλλιεργοῦντο καὶ ὑπεστηρίζοντο τόσον περισσότερον ὑπὸ τῆς μπουρζουαζίας, δσον περισσότερον θὰ ἐπροώδευεν ἡ βιομηχανία καὶ ηδῶνε ἡ τάξις τῶν ἐργατῶν. Ἀλλ' αὐτὸν τοῦτο θὰ γνάγκαζε τοὺς προλεταρίους νὰ εἶναι πολὺ ἐπιφυλακτικοὶ εἰς ἔθνικὰς διαχύσεις, δποστηρίζομένας ὑπὸ τῆς μπουρζουαζίας πρὸς καλλιτέραν αὐτῶν ἀποκοίμησιν καὶ ἐκμετάλλευσιν. Ἐπὶ τέλους μὲ τὴν διαρχῶς προσδεύουσαν βιομηχανίαν αἱ οἰκονομικαὶ σχέσεις τῶν τάξεων τόσον θὰ ὠξύγοντο, ὥστε θὰ ἐπεσκαζον τὰς φυλετικὰς καὶ ως γενικὸν ἀποτέλεσμα θὰ ἔδιθεν: γεγικὸν συνασπισμὸν δλων τῶν ἐργατῶν — προλεταρίων ἐναντίον δλων τῶν ἀστῶν — μπουρζού, δνευ διακρίσεως φυλῆς καὶ θρησκείας. Σήμερον δμως ἀν τὸ Βυζάντιον διεσώζετο ἀγεξάρτητον καὶ ἀκέραιον θὰ ἐπαρουσίαζε κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τὴν δψιν εύρωπαῖκον φεουδαλο-ἀστικοῦ κράτους, (εἶδος τι Ρωσίας ἢ Αὐστρίας) εύρισκομένου μᾶλλον εἰς τὸ δεύτερον στάδιον τῆς ἀναπτύξεως του! Ἀλλ' ως γνωστὸν δὲν συνέβη οὕτω. Τὸ ἐλληνικὸν ἀριστοκρατικὸν Βυζαντεῖον παρεχώρησε τὴν θέσιν του εἰς γέαν φεουδαλικῆν φυλήν τούς κατακτητὰς Τούρκους. Ὡς ἐκ τούτου καὶ ἡ περαιτέρω ἄξελιξις ἐλαβεν ίδιόρρυθμον χαρακτῆρα. Τὸ ἀπομεινάρια τῆς ἐλληνικῆς ἀριστοκρατίας, δσα διέφυγον τὴν καταστροφήν.

ἄλλα συγεχωγεύθησαν καὶ ἄλλα συγεφιλιώθησαν βαθὺηδὸν μὲ τὸν γέον κατακτητὴν, μετατραπέντα εἰς πιστοὺς ὑπαλλήλους αὐτοῦ. Ἐκτότε κατὸν οὐσίαν τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος ἐστερήθη τῆς ἀριστοκρατίας του! Ὁ κλῆρος ἀπωλέσας τὴν διμόδιον σύμμαχον ἀριστοκρατίαν, μὴ δυνάμενος δὲ ἐπ’ οὐδενὶ λόγῳ γὰρ συμφιλιώθῃ μὲ τὸν ἀλλόθρησκον κατακτητὴν, ἥναγκάσθη γὰρ κλεισθῇ εἰς τὸ κέλυφό του, περιωρισθεὶς εἰς τὸ πνευματικόν του ποίμνιον, συμμεριζόμενος μαζὶ του δλας τὰς πικρίας καὶ ταπεινώσεις τῆς δουλείας, ἀποκτῶν συνάμμιδιὰ τοῦ τοιούτου δημοκρατικώτερου χαρακτῆρα καὶ φυχολογίαν. Ως ἐκ τούτου καὶ ἡ στενωτέρα σχέσις τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ μὲ τὸν κλῆρον.

Kai ἔτσι ἤρχισαν μακροὶ ἀιῶνες δουλείας, στασιμότητος ἡ μᾶλλον δπισθαδρομήσεως ἐν συγχρέσει μὲ τὴν πρώην κατάστασιν καὶ μὲ αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς λοιποὺς εὑρωπαῖκούς λαούς, οἱ δποτοὶ ἐπίσης ἐστέναζον ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς ιδίας ἀριστοκρατίας, ἀν· καὶ οὐχὶ εἰς τοιούτον βαθμόν.

Καθὸ δλην λοιπὸν τὴν Εὐρώπην ἡ αὐτὴ σχεδὸν ἀριστοκρατικὴ ἀπολυταρχία καὶ λαϊκὴ δουλεία. Προηγουμένως εἶδομεν πῶς ἐν Εὐρώπῃ, χάρις εἰς τὴν προσδεύουσαν βιομηχανίαν καὶ ἐν γένει οἰκονομικὴν ἐπανάστασιν, ἐπῆλθεν ἐπὶ τέλους καὶ κοινωνικὴν ἐπανάστασις ἀπαλλάξασα τοὺς λαοὺς τῆς ἀριστοκρατικῆς δουλείας. Τὸ ιδιον ἐπρεπε γὰρ συμβῇ καὶ ἐν τῇ Τουρκίᾳ, πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν ὑποτελῶν λαῶν. Ἐπρεπε δηλαδὴ δχὶ μόνον ἡ κυρίαρχος φυλὴ βαθὺηδὸν γὰρ ἀδυνατήσῃ, ἀλλὰ καὶ οἱ ὑπόδουλοι λαοὶ γὰρ ἐνισχυθοῦν οἰκονομικῶς ἡ δὲλλως πως. Μόνον ἔχειγο τὸ τμῆμα εἰμποροῦσα γὰρ ἀποστατήσῃ τὸ δποτον ἐπαρουσιαζεν ἵκανὰ θετικὰ στοιχεῖα, πρὸς ἀπόσεισιν τοῦ ισχυροῦ εἰσέτι καθεστῶτος.

Τοιούτοις θετικοὶ παράγοντες ἐπρεπε γὰρ θεωρηθοῦν: 1) οἰκονομικὴ ἀγάπηταις. 2) ἀφύπνισις ἐθνικῆς ἡ ἀστικῆς συγειδήσεως. 3) ἡ ὑπαρξίας ὡρισμένων ἐμπείρων ἡ ἵκανῶν πρὸς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις στοιχείων. 4) βοήθεια ἡ συμπάθεια ἔξιθεν κτλ. Ὅταν κατὰ τὸ 1821 ἐκηρύχθη ἡ ἐπανάστασις ἀπὸ τοῦ Δασυγάδεως μέχρι τοῦ Μαλέα, μόνον ὡρισμένον τμῆ-

μα τῆς τουρκικῆς αὐτοκρατορίας ήδυνηθή έν τῇ πράξει νὰ διεξαγάγῃ αὐτὴν ἐπιτυχῶς καὶ ἔως ἐπτὰ δλα ἔτη νὰ ἀντισταθῇ εἰς τὰς πελώριας δυγάμεις τοῦ ἴσχυροῦ ἀκόμη ἔχθροῦ. Τὸ τμῆμα δὲ αὐτὸ—ἡ σημερινὴ Ἑλλὰς—ἥτο τότε τὸ μόνον, τὸ ὅποιον διέθετε τούς ἀναγκαίους διὰ τοιοῦτον πελώριον ἀγῶνα παράγαντα.

Πρῶτον ἀπεῖχε περισσότερον ἀπὸ τὸ κέντρον τοῦ ἔχθροῦ, ἔσχον δλίγα σχετικῶς στοιχεῖα αὐτοῦ, τούναντίον δὲ συμπαγῆ δμογενῆ πληθυσμόν. 2) εὑρίσκετο εἰς ἐκτάκτως ἀνθηρὰν οἰκονομικὴν κατάστασιν διὰ τὴν ἐποχὴν ἐγνοεῖται, ἔκεινην. Οἱ Ἑλληνες ἔμποροι διὰ τολμηρῶν γνωτικῶν ἐπιχειρήσεων, ιδίως ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ναπολέοντος καὶ τοῦ ἡπειρωτικοῦ ἀποκλεισμοῦ ἐτροφοδότουν τὴν Εὐρώπην καὶ ἀπεταρίευον μυθώδη δι’ ἔκεινην τὴν ἐποχὴν ποσά. 3) Διέσωζε, δι’ ίδικοὺς τοπικοὺς λόγους, πολεμικὰ στοιχεῖα τῆς τε ξηρᾶς καὶ θαλάσσης, ἵκανά καὶ ἔτοιμα νὰ μετρηθοῦν μὲ τὸν ἔχθρον. 4) εἶχε τὴν ὑλικὴν καὶ ἥθικὴν ὑποστήξειν τῶν ἔξι δμοφύλων ἀποικιῶν εἰς τὰ διάφορα παράλια γειτονικὰ κράτη. 5) ἀγτιπροσώπευον τὸν πλέον σχετικῶς ἀνεπτυγμένον λαὸν τοῦ κράτους, δὲλλοτε κυρίαρχον καὶ ἐποιένως ἔμπλεων μεγάλων ιστορικῶν παραδόσεων, ὑπεκκαιόγντων τὴν πρὸς ἐλευθερίαν τάσιν. 6) ἦτο ἡ γνησία χώρα τῶν μεγάλων κλασσικῶν παραδόσεων, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐξηγείται τὴν εὔγοιαν καὶ συμπάθειαν τῆς εὐρωπαϊκῆς ἀιστοκρατίας (δι φυλελληγισμὸς κατὰ βάθος εἶνε ἀριστοκρατικὸν καὶ συντηρητικὸν φυχολογικὸν φαινόμενον).

Προτοῦ ὄνταιώμεν τὰ τῆς ἐπαναστάσεως θεωρῶ ἀναγκαῖον νὰ περιγράψω ἐγ δλίγοις τὴν κατάστασιν καὶ τὸ πνεύμα τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ περιβάλλοντος, κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἐκρήξεως αὐτῆς. Τὰ εὐρωπαϊκὰ κράτη διήρχοντο τότε μεταβατικὸν στάδιον ἀπὸ τὸ ἀριστοκρατικὸν εἰς τὸ ἀστικὸν καθεστώς.

Ἡ πρὸ μικροῦ μεγάλη γαλλικὴ ἐπανάστασις, ἡ τόσῳν ἐπιτυχῶς ἀνατρέψασα τὸ μέχρι τοῦδε πανίσχυρον ἀριστοκρατικὸν καθεστώς, ἐνέπλησεν εἰς μὲν τὰ ἀστικὰ στοιχεῖα τῶν

ἄλλων κρατῶν ἐλπίδα ἀπελευθερώσεως καὶ ἔνθουσιασμοῦ, εἰς δὲ ἀριστοκρατικάς κυβεργήσεις φόδον καὶ μεγίστην μέριμναν περὶ διασώσεως τοῦ γοντροῦ καὶ τῆς προνομιούχου τῶν καταστάσεως.

Φυσικῷ τῷ λόγῳ συγησπίσθησαν ἀμέσως πρὸς κοινάς ἐνεργείας καὶ ἀφοῦ ἐπαγώρθωσαν εἰς τὴν ἐπαγαστατικὴν Γαλλίαν τὸ ἀριστοκρατικὸν καθεστώς (παλιγόρθωσις Βουρβόνων 1814 — 15), ἤρχισαν ἀμειλίκτως νὰ καταδιώκουν πᾶσαν ἀστικὴν τάσιν πρὸς ἀφύπνισιν ἢ ἐξέγερσιν. Πρὸς ταῦτο ἴδρυσαν τὴν περιώγυμον ἱεράν συμμαχίαν, τῆς ὅποιας δομός σκοπὸς ἦτο ἡ διατήρησις τοῦ ὑπάρχοντος ἀριστοκρατικοῦ καθεστώτος καὶ ἡ ἀμοιβαία ὑποστήριξις τῶν ἀριστοκρατικῶν συμφερόντων. (Ψυχὴ τῆς συμμαχίας ἦτο δὲ περιώγυμος αὐστριακὸς ἀρχικαγκελάριος Μέττεργιχ, δὲ ἀσπογδος αὐτὸς ἐχθρὸς τῆς μπουρζοαζίας). Εἰς τοιαύτην λοιπὸν ἐποχὴν ἀριστοκρατικῆς τρομοκρατίας ἐξερράγη ἡ Ἑλληνικὴ ἐπαγάστασις! Ἀμέσως προβάλλεται τὸ ἔρωτημα; τὶ χαρακτῆρα ἔφερεν αὐτὴ καὶ ποίαν ὑποδοχὴν εἰμποροῦσε γὰρ περιμένη ἀπὸ τὸ πανίσχυρον ἀριστοκρατικὸν καθεστώς: Ἡ ἐπαγάστασις ἥδυνατο γὰρ φέρη ἡ ἀριστοκρατικὸν ἢ ἀστικὸν χαρακτῆρα. Δηλαδὴ ἡ γὰρ ἦτο ἐπαγάστασις ὑποδουλωθέντος ὑπὸ ἔγης φυλῆς ἔθνους· διασώζοντος ἀκεραίαν τὴν φεουδαλικὴν ἀριστοκρατίαν του καὶ ἐπομένως ὑπὸ τὴν δύνην αὐτῆς ζητοῦντος γὰρ ἐπανακτήσῃ τὴν πρώην ἐλευθερίαν καὶ ἀριστοκρατικὴν μορφὴν του, ἡ τούναντίον γὰρ ἦτο ἐπανάστασις τῶν ἀστικῶν στοιχείων πρὸς ἐξαιράλισιν πολιτικῶν ἐλευθεριῶν. Ο πονηρὸς Μέττεργιχ ἀμέσως ὑποπτεύθη τὴν Ἑλληνικὴν ἐπαγάστασιν, διὸ τοῦ ἐνστίκτου συγκαισθανόμενος δτὶ κάθε ἐπαγάστασις λαοῦ τὴν ἐποχὴν ἔκείνην κατ' ἀνάγκην ἐπρεπε γὰρ φέρη, ἐν μέρει τούλαχιστον, ἀστικὸν χαρακτῆρα. Ἐπομένως ἀδυσωπήτως ἐκηρύχθη κατ' αὐτής, ἐτοιμος γὰρ παραδώσῃ αὐτὴν εἰς τοὺς δυνχας τῆς ἀριστοκρατικῆς τρομοκρατίας. Εὔτυχως δύμως τὴν Ἑλληνικὴν ἐπαγάστασιν τὴν ἔσωσαν διάφορα περιστατικὰ ὕδιως δύμως τὸ συγκεχυμένον τοῦ χαρακτῆρος αὐτῆς καὶ ἡ αἴγλη τῆς ἀρχαίας

Έλλαδος, μὲ τῆς δποίας τὸ δγομα στενώτατα ἡτο συγδεδεμένη. Πράγματι δ χαρακτήρ τὸν δποίου ἔφερεν ἡ ἐπαγάστασις ἡτο ἀρχετὰ συγκεχυμένος. Κατὰ δέθος ἡτο δ στιχὴ παγάστασις, προκληθεῖσα ὑπὸ τῆς πρωτοφανοῦς οἰκονομικῆς εὐεξίας τῶν ἔσω καὶ ἔξω ἀστικῶν στοιχείων, τῆς ἀφυπνίσεως τοῦ ἔθνικου φρογήματος ίδιως εἰς τὰς ἀνεπτυγμένας ἀστικὰς τάξεις καὶ τοὺς λογίους τοῦ ἔθνους.

Οὐκ ὀλίγον, ἐννοεῖται, συγέτειγε τὸ παράδειγμα τῆς γαλλικῆς ἐπαγάστασεως, καὶ ἡ γενικὴ ἀφύπνισις τῶν ἀστικῶν στοιχείων τῆς δυτικῆς Εὐρώπης.

Πλὴγ τούτου ὅμως ἔφερε καὶ πολλὰ ἀρχοντικὰ πολεῖμα καὶ γῆμαφεουδαλικὰ στοιχεῖα τεθέντα μετὰ τοῦ αλήρου ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ κινημάτος. Τὸ δὲ σπουδαιότερον ἐπισήμως ἡ ἐπαγάστασις ἔφερε χαρακτήρα οὐχὶ κοινωνικὸν, τάξεως πρὸς τάξιν, ἀλλὰ φυλετικὸν, ἔθνικὸν, σκοποῦσα τὴν πολιτικὴν ἀπελευθέρωσιν δλοκλήρου ἔθνους ἀπὸ ἔξενης φυλῆς. Πρόσθετε εἰς τοῦτο, διὰ τὸ ἔθνος αὐτὸς ἡτο τὸ Ἑλληνικὸν, οἱ ἀπόγονοι δηλαδὴ τῆς ἀρχαίας κλεινῆς Ἐλλάδος, ἡ δὲ τυραννικὴ φυλὴ — οἱ βάρβαροι, ἀλλόθρητοι Ταῦροι, καὶ θὰ καταλάβητε, διατὶ ἡ εὐρωπαϊκὴ ἀριστοκρατία διετέθη οὐχὶ δυσμενῶς πρὸς τὴν ἔλληνικὴν ἐπαγάστασιν. Οἱ Ἑλληνες κηρύξαντες τὴν ἐπαγάστασιν ἐν δύναμα τῶν «μεγάλων παραδόσεων τῆς Ἐλλάδος» κυρίως διαγοητικῶς καὶ ψυχολογικῶς ἔτεινον πρὸς τὰς πλησιεστέρας βυζαντινούς — χριστιανικὰς παραδόσεις, μὲ τὰς δποίας εἶχον διμεσον ψυχολογικὴν σχέσιν.

Ίδεωδες τῶν ἡτο ἡ δυνατὴ ἀνασύστασις τοῦ πρώην Ἑλληνικοῦ βυζαντινοῦ κράτους, ἀποκρυσταλλωθὲν κατόπιν εἰς τὴν ἀρχετὰ οὐτοπιστικὴν «μεγάλην ίδεαν» μίγμα συγκεχυμένων παρελθόντων ἀριστοκρατικῶν καὶ παρόντων ἀστικῶν ίδεων καὶ ἐγστίκτων. Τοιουτοτρόπως ἡ Ἑλληνικὴ ἐπαγάστασις γεγγυθεῖσα κυρίως ἐπὶ τῇ βάσει ἀστικῆς οἰκικῆς εὐημερίας καὶ ἀναπτύξεως, διεξήχθη ἐν δύναμα ἀρχετὰ ἀριστοκρατικῶν ίδεωδῶν καὶ παραδόσεων.

“Οπως καὶ ἄγ ἔχῃ τὸ πρᾶγμα τὸ ἔθνος ἀπέκτησε τὴν